

Ю. В. Янченко

м. Дніпропетровськ

СУЧАСНЕ СПРИЙНЯТТЯ ОСОБИСТОСТІ О. УАЙЛЬДА В РОСІЇ ТА УКРАЇНІ

Розглядаються особливості сучасної рецепції особистості О. Уайльда в Росії та Україні.

Ключові слова: рецепція, індивідуалізм, «феномен Уайльда», принцип людського інтересу, культова фігура.

Рассматриваются особенности современной рецепции личности О. Уайльда в России и Украине.

Ключевые слова: рецепция, индивидуализм, «феномен Уайльда», принцип человеческого интереса, культовая фигура.

The peculiarities of modern reception of Oskar Wilde's personality in Russia and Ukraine are considered.

Keywords: reception, individualism, «phenomenon of Wilde», principle of human interest, cult figure.

Оскар Уайльд вражав своєю неординарністю не лише сучасників. Його яскрава особистість у поєднанні з видатним літературним талантом продовжує привертати увагу читачів і сьогодні. Кількість публікацій творів письменника величезна й продовжує рости. Його п'єси не сходять зі сцен найкращих театрів світу. Йому присвячують не тільки наукові дослідження, а й романи, фільми, телепередачі, його блискучі афоризми та парадокси належать до числа найбільш цитованих висловів світової літератури. Через століття після того, як Англія зрекласть свого письменника, звинуваченого в аморальності, його ім'я з'явилося на одному з вітражів Вестмінстерського абатства, в «куточку поетів», де знаходяться могили або пам'ятні зображення найвидатніших та найшановніших письменників Англії. Так було зафіксовано офіційне визнання видатного внеску О. Уайльда до англійської і світової культури.

Безумовно, сучасна рецепція як творчості, так і особистості О. Уайльда суттєво відрізняється від його сприйняття жителями вікторіанської Англії, адже за сторіччя змінилось саме суспільство, значні зміни відбулись у ставленні людей один до одного, до мистецтва, краси, моралі. Тому мета даної статті полягає в тому, щоб виявити особливості сучасної рецепції особистості О. Уайльда в Росії та Україні, простежити, яким чином сучасне сприйняття образу письменника відрізняється від його сприйняття наприкінці ХІХ – на початку ХХ сторіччя.

Говорячи про особистість О. Уайльда, сучасні автори перш за все звертають увагу на його індивідуалізм та нестримне прагнення до творчого самовираження. Так, на сторінках журналу «Пасаж» письменника названо «символом человеческого самовыражения» [2, с. 134]. Це самовираження часто носило епатажний характер. Практично жодна стаття, присвячена

життєвому шляху та творчим здобуткам О. Уайльда, не обходиться без згадки про епатажність його образу. Палкий прихильник філософії естетизму, О. Уайльд обстоював її постулати не лише на сторінках своїх творів та в ході світських розмов у модних салонах, він прагнув стати живим втіленням естетизму, подати сучасникам приклад того, як людина, наділена почуттям прекрасного, сама може стати подібною до витвору мистецтва, як витончений та гармонійний зовнішній образ, створений людиною, може доставляти естетичну насолоду всім оточуючим. «One should either be a work of art, or wear a work of art» [14] – «Людина або сама має бути витвором мистецтва, або бути вдягнена у витвір мистецтва» (переклад наш. – Ю. Я.) – таку настанову давав письменник молодому поколінню і сам подавав приклад слідування цій настанові, обираючи витончений та екстравагантний стиль вбрання.

Образ О. Уайльда був настільки яскравим та незвичним для свого часу, що навіть сьогодні автори статей, присвячених письменникові, не жалкують паперу та типографської фарби для його докладного опису. «Оскар Уайльд любил произвести впечатление. Поразить. Бархатная куртка, короткие до колен атласные штаны, жилет в цветочек, лакированные туфли с серебряными пряжками, берет на длинных каштановых кудрях, лилия или подсолнух в руке, – так змальовує зовнішність молодого естета І. Бузукашвілі. – Потом Уайльд носил безупречные сюртуки и фраки, живописные плащи с атласными подкладками, ослепительной белизны сорочки с жабо, элегантный цилиндр... Однажды его даже прозвали апостолом Красоты» – продовжує дослідник, віддаючи належне витонченому смаку письменника [4, с. 37–38]. «Прекрасное было в нем самом. Он был буквально пропитан им. Утонченные манеры, жесты, интонация голоса, а главное – стиль одежды, имидж, созданный самим Оскаром, который родился в результате долгих часов, проведенных перед зеркалом. Длинные волосы, одежда в стиле Возрождения: темно-лиловый бархатный жакет с кружевными манжетами, короткие штаны, заправленные в черные шелковые гетры, ботинки с блестящими пряжками и большой берет», – так само докладно і з таким самим захопленням пише про зовнішність письменника О. Бантишева [1, с. 62]. «Уайльд поражал Гайд-парк зелеными одеждами, штанами до колен, необыкновенными беретами и фиалкой в петлице», – ось ще один опис зовнішності митця, авторство якого належить російському літературному критику О. Дарку [5, с. 73]. Переважна більшість сучасників О. Уайльда, манірні та стримані англійці, не розуміли й не схвалювали такого стилю, розцінюючи яскравий образ письменника як виклик пуританським звичаям вікторіанського суспільства. «От такого чопорная викторианская публика немела...», – читаємо в статті І. Бузукашвілі поруч з наведеним вище описом яскравої зовнішності митця [4, с. 38]. «Вид его шокировал, но, похоже, что именно такую реакцию он и ждал. О его экстравагантности, вкусах и привычках слагали легенды», – пише О. Бантишева про сприйняття незвичного образу, створеного письменником, його сучасниками [1, с. 62].

Однак сьогодні, в епоху остаточного ствердження самоцінності людської індивідуальності та права людини на свободу самовираження, образ англійського естета оцінюється цілком позитивно. «Модным революционером» [8, с. 187] називає О. Уайльда І. Ізмайлов в статті, опублікованій в журналі «Вокруг света». Своім епатажним образом, вважає дослідник, письменник намагався здійснити переворот в світі моди, який, на його думку, був просто необхідним прагматичному англійському суспільству, позбавленому жодних уявлень про справжню красу та гармонію художніх форм: «Уайльд объявил, что намерен совершить “самую необходимую нашему обществу революцию – революцию в моде”. Отныне он появлялся в обществе в самолично придуманных умопомрачительных нарядах. Сегодня это были короткие штаны-кюлоты и шелковые чулки, завтра – расшитый цветами жилет, послезавтра – лимонные перчатки в сочетании с пышным кружевным жабо. Непременным аксессуаром стала гвоздика в петлице, выкрашенная в зеленый цвет. В этом не было никакой клоунады: безупречный вкус позволял Уайльду сочетать несочетаемое» [8, с. 188]. В наш час яскрава індивідуальність стає запорукою успіху людини практично в кожній зі сфер життя – в кар'єрному та професійному розвитку, в політиці, в творчості, в сфері людських відносин тощо, а відтак, цінується досить високо. Сьогодні модно позиціонувати себе як яскраву індивідуальність, тому епатажний образ О. Уайльда сприймається нашими сучасниками зі схваленням, викликає повагу та захоплення.

У наш час – епоху звільнення суспільної свідомості від застарілих моральних норм і табу – інтерес, спрямований на постать О. Уайльда, переміщується зі сфери творчих здобутків письменника до сфери його приватного життя. Факти біографії митця, про які раніше не прийнято було згадувати, тепер обговорюються відкрито та викликають мало не більшу зацікавленість читачів, ніж його художні твори. В своїй статті О. Бантишева змальовує картину сучасного сприйняття особистості О. Уайльда, яка, хоч і видається нам досить прикрою, проте є дуже характерною для нашого часу. Дослідниця пише: «Для написания статьи, я, как и положено, обратилась к истокам. Первым делом, чего греха таить, «заскочила» в интернет – дитя цивилизации. Сложно описать испытанное мной чувство. Вместо полноценных биографических статей я «нарыла» массу других с рассказами о нетрадиционной сексуальной ориентации Оскара Уайльда. Нет, сегодня этим никого не удивишь, но неужели, кроме данного следа, писатель не оставил после себя ничего? Конечно, данный факт – не секрет. Уайльд открыто подписывал свои произведения словом «уранист», что являлось самоназванием геев в XIII веке. А кроме того, был осужден за данное пристрастие. Но все-таки хочется посмотреть на Оскара – писателя, Оскара – философа, Оскара – цельную и самодостаточную личность, чья жизнь и ее события могли бы послужить блестящей основой для романа» [1, с. 62]. Обурення О. Бантишевої є цілком справедливим, адже О. Уайльд був перш за все видатним письменником, що збагатив світову літературу цілою низкою прекрасних художніх творів, він був яскравою та цілісною особистістю,

природженим лідером, що спромігся надихнути та повести за собою ціле покоління молодих письменників, поетів, художників, завдяки чому ми маємо підставу говорити про існування «естетичного руху» в Англії на межі ХІХ – ХХ сторіч.

Нажаль, такий Уайльд зараз відступає на другий план. Подібні думки висловлює І. Ізмайлов, якого також непокоїть той факт, що заслужена слава «апостола краси і насолоди», яка супроводжувала ім'я О. Уайльда впродовж цілого століття, останнім часом примеркла на фоні численних згадок про нетрадиційну сексуальну орієнтацію письменника: «...сейчас, по прошествии века, пересуды совсем заслонили его подлинную личность. Произведения гениального Уайльда почти не читают, зато его имя красуется на вывесках сомнительных баров, значится на постерах гей-парадов. Мечтал ли об этом писатель, посвятивший себя служению красоте?» [8, с. 187]. Що ж, навряд чи О. Уайльд, людина з надзвичайно ніжною та вразливою душею, міг мріяти про таку «славу». Однак, факт залишається фактом, і жваві суперечки, що точаться навколо питання про сексуальну орієнтацію О. Уайльда, вже стали невід'ємною частиною рецепції особистості митця в різноманітних Інтернет-ресурсах. Одних користувачів обурює нетрадиційна орієнтація письменника, у інших обурення викликає реакція перших на даний факт біографії митця, а є й такі, що взагалі прагнуть спростувати думку про те, що О. Уайльд був гомосексуалістом. Нажаль, сьогодні подібні дискусії на просторах всесвітньої мережі Інтернет – явище набагато більш поширене, ніж літературні дебати навколо творів письменника.

Гомосексуалом номер один новітньої історії називає О. Уайльда веб-сайт megarotator.com, стверджуючи, що саме завдяки своїй нетрадиційній сексуальній орієнтації письменник вже понад сто років залишається сучасним та актуальним: «Можно однозначно утверждать, ни один из знаменитых на весь мир людей не был столь откровенно выраженным гомосексуалом “по форме и по сути”, как Оскар Уайльд. Именно поэтому Уайльд по-прежнему актуален и современен и именно поэтому без всякой натяжки можно сказать, что Уайльд является гомосексуалом номер один новейшей истории» [11]. Трагічна доля письменника розглядається тут як своєрідний поштовх до сексуальної революції в світі, до прийняття суспільством самого факту існування одностатевих стосунків: «Уайльд сыграл революционную роль, выразив и обозначив границы сущности гомосексуального начала. Если в то время прозвучавший над ним приговор суда вызвал озноб страха среди членов уже существовавших подпольных гомосексуальных сообществ, в наши дни суд над ним воспринимается как яркий эпизод, позволивший на весь мир заявить о существовании и о природе однополой любви – той реальности, которая утвердилась в современной жизни» [11]. Аналогічну думку висловлює й З. Зінік, розмірковуючи у своїй статті «Возвращение в Дублин» про трагічну долю письменника після судового процесу 1895 року: «Вполне возможно, что эта история не породила новой этики, как того хотелось Уайльду. Но она породила новую литературу и новое, терпимое отношение к тому, что

раньше считалось сатанинским пороком» [7, с. 224]. Як бачимо, в сучасному сприйнятті О. Уайльд знову постає революціонером, однак цього разу вже не в царині моди, а в сфері сексуальних стосунків.

Яким би абсурдним не здавалось висловлене в одній зі щойно наведених нами цитат твердження про те, що своєю актуальністю та популярністю у читачів ХХІ сторіччя О. Уайльд має завдячувати саме своїй епатажній поведінці, а не, скажімо, літературному таланту, подібні думки, щоправда, висловлені у менш категоричній формі, можна знайти й у інших авторів. Так, на сторінках популярного жіночого журналу «Натали» О. Неміровський, намагаючись бодай якось виправдати «протиприродну пристрасть» письменника в очах сучасних читачів, пише: «... прежде чем осуждать противоестественную страсть Уайльда, нужно признать, что она тоже в некоторой степени питала эту Ниагару остроумия и уже только поэтому имела право на существование...» [10, с. 111]. Під «Ніагарою дотепності» автор має на увазі блискучий гумор уайльдівських комедій, що були написані письменником протягом 1892–1895 років, тобто в самому розпалі його романтичних відносин з молодим лордом Альфредом Дугласом. «Именно гомосексуализм обусловил утонченный эстетизм Уайльда...», – стверджує В. Шохіна в журналі «Огонек», демонструючи ще один приклад сприйняття нетрадиційної сексуальної орієнтації як джерела творчого натхнення письменника [13, с. 72]. Жодних пояснень чи обґрунтувань своєї точки зору автори, нажаль, не надають, тому нам залишається лише гадати про те, яким чином їм вдалося дійти таких вражаючих висновків про позитивний вплив гомосексуалізму на розвиток естетичного смаку чи почуття гумору людини. Однак, подібні твердження все ж представляють для нас неабиякий інтерес, оскільки свідчать про суттєві зміни у сприйнятті особистості О. Уайльда російськими та українськими читачами. По-перше, нетрадиційна сексуальна орієнтація письменника вже давно перестала бути таємницею. «Тайна эта известна сейчас любому, так что и мы не будем ходить вокруг да около: Оскар Уайльд был приверженцем однополрой любви. Прикосновения и взгляды миловидных юношей волновали его куда больше, чем все уловки светских кокеток», – пише про письменника О. Неміровський [10, с. 109]. Не менш прозоро висловлюються з цього приводу й інші сучасні автори, як на сторінках періодичних видань, так і в ресурсах мережі Інтернет. По-друге, змінилось ставлення читацької публіки до даного факту. Якщо в середині ХХ сторіччя автори статей та інших матеріалів, присвячених життю й творчості О. Уайльда, намагались уникати будь-яких згадок про «протиприродну пристрасть» та «непристойну поведінку» письменника, а якщо й згадували, то робили це в непрямій, завуальованій формі, як правило, в контексті судового процесу між О. Уайльдом та лордом Квінсберрі, тобто там, де оминати цей факт було просто неможливо, то сьогодні, на початку ХХІ сторіччя, про схильність О. Уайльда до одностатевих стосунків говорять прямо і відкрито, її вже не сприймають як щось ганебне чи протиприродне, і разом з тим, саме ця сторона особистості О. Уайльда викликає у читачів найбільший інтерес та породжує численні суперечки. Безперечно, зазначені

нами зміни у сприйнятті особистості О. Уайльда спричинені, перш за все, пом'якшенням та розкріпаченням суспільної думки, що відбулись протягом останніх десятиріч у сфері сексуальних відносин. У наш час одностатеві стосунки вже не викликають такого шоку та протистояння з боку суспільства, як у XIX–XX ст. Згадаємо, що в багатьох країнах світу (Нідерланди, Бельгія, Іспанія, Канада, ЮАР, Норвегія, Швеція та інші) одностатеві шлюби дозволяються законом. Якщо ж говорити про Росію та Україну, то, в той час, як старше, більш консервативне, покоління громадян не схвалює та навіть засуджує обностатеві стосунки (в особливості між чоловіками), молодь відрізняється більш ліберальним ставленням до таких стосунків: вони не розглядаються як гріх, злочин, непристойна поведінка тощо, а сприймаються скоріше як ознака сучасності та свободи від забобонів. «Оскара привлекают к суду по обвинению в безнравственности... Сегодня подобная безнравственность называется модой... И быть сегодня модным, похоже, более престижно, чем не быть таковым...», – розмірковує О. Бантишева з приводу переоцінки цінностей в сучасному суспільстві [1, с. 63]. Що ж, в цьому можна побачити своєрідну іронію долі: пристрасть, яка сто років тому згубила життя О. Уайльда, сьогодні сприяє зростанню його популярності.

На думку дослідників Вл. А. Лукова та Н. В. Соломатіної, одною з найяскравіших особливостей, що виділяє О. Уайльда серед інших письменників, є той факт, що його особистість завжди привертала більшу увагу читачів, ніж багатий та розмаїтий творчий доробок: «Оказавшись в ряду «великих», Уайльд резко выделяется из писательской среды одним необычайно редким качеством, несколько противоречащим самой специфике литературы. Будучи создателем знаменитого романа «Портрет Дориана Грея», прославленных комедий, изысканной «Саломеи», обошедшей сцены мира и давшей литературную основу одноименной опере Рихарда Штрауса, сказок, по известности сопоставимых со сказками Перро и братьев Гримм, Уайльд, тем не менее, на протяжении всего XX века вызывал больший интерес как личность, чем его творчество» [9]. На сторінках наукової монографії «Феномен Уайльда: тезаурусний аналіз» вони вводять до літературного вжитку термін «феномен Уайльда», під яким мають на увазі більш пильний інтерес до особистості письменника, ніж до його творчості. Цікаво, що подібну ж думку висловив свого часу й Х. Л. Борхес: «В целом Байрон для меня поэт второго ряда, но Байрон создал нечто весьма значительное: он оставил образ самого себя. Как и Уайльд, который, пожалуй, интереснее своих произведений» [9]. З огляду на особливості сучасної рецепції творчості й особистості О. Уайльда, це твердження здається нам цілком справедливим.

На наш погляд, підвищений інтерес сучасної читацької публіки до особистості О. Уайльда пояснюється ще й тим, що в переважній більшості біографій письменника, доступних читачам в українському та російському перекладі, ключову роль відіграє принцип людського інтересу, тобто прагнення того чи іншого біографа розкрити й показати О. Уайльда перш за

все як людину, як особистість, і тільки потім як митця, художника, письменника, філософа тощо. Внаслідок такого підходу на перший план цілком закономірно виступає приватне життя письменника, докладно розглядаються його відносини з батьками, в особливості з матір'ю, з дружиною Констанцією та, безперечно, з близькими друзями, зокрема, Робертом Россом, який став мало не єдиним другом, що не відвернувся від Уайльда в скрутні часи після засудження та після закінчення строку тюремного ув'язнення, та Альфредом Дугласом, який, як вважає переважна більшість дослідників, зіграв фатальну роль у долі письменника.

Безперечним недоліком численних інтерпретацій творчості О. Уайльда, підпорядкованих принципу людського інтересу, О. Зверев вважає наступну закономірність: «... чем более отчетливо проявлен этот принцип, тем последовательнее игнорируется проблематика творчества» [6, с. 374]. Внаслідок зловживання принципом людського інтересу, вважає дослідник, «странного вида молодой человек, который просит лавочника убрать из витрины примулу – “Она так устала на солнце”, – виден в таких биографиях очень отчетливо. Ткач, изготовивший “золотую парчу”, потребовавшуюся для единственного его романа, где “красной нитью вплетена тема рока”, не виден практически совсем» [6, с. 374]. Зокрема, в книзі Жака де Лангледа «Оскар Уайльд, или Правда масок» (1999) інтерпретація особистості письменника повністю підпорядкована принципу «людського інтересу», завдяки чому, як стверджує О. Зверев, в книзі «описывается денди, позер, маргинал, приверженец греческой любви, но оставлен почти незамеченным автор “Гранатового домика” и “Портрета Дориана Грея” [6, с. 374]. Дослідник висловлює своє занепокоєння з приводу того, що більшість біографів, сумлінно змальовуючи події життя О. Уайльда та реконструюючи хід його буднів день за днем, забувають при цьому про найголовніше – те, що це будні художника. Спираючись на статтю В. Вейдле «Об искусстве биографа» (1935), О. Зверев стверджує, що «истинной биографией творческого человека будет та, что и самую его жизнь покажет как творчество, а в творчестве увидит преображенной его жизнь» [6, с. 374]. А оскільки саме цього, на його думку, бракує в існуючих біографіях, дослідник радить тим, кому О. Уайльд цікавий як письменник, як проповідник естетизму та бунтівник проти канонів, визнаних його позитивістськи налаштованою епохою, зачекати на появу інших книг.

Займаючи одне з найвидатніших місць у свідомості освіченої еліти суспільства, О. Уайльд одночасно став тим, що тепер називається «культовою фігурою». Мільйони читачів, що знають не більше десятка імен англійських письменників усіх часів, поруч з іменами Шекспіра й Діккенса, як правило, називають ім'я О. Уайльда. Сьогодні, на початку XXI століття, особистість письменника є не менш популярною, ніж на межі XIX – XX років, однак ця популярність має дещо іншу природу. У наш час О. Уайльд поступово переходить з категорії авторів, видатних письменників свого часу, до категорії героїв, адже з'являється все більше творів, написаних сучасними письменниками, в яких образ О. Уайльда не просто згадується, але постає як

одна з дійових осіб. Початок такої трансформації було закладено, на наш погляд, ще у романізованій біографії письменника «Король життя», написаній польським письменником Я. Парандовським у 1930 році. У книзі Я. Парандовського, як і в більшості біографій письменника, життя Уайльда показане крізь призму «людського інтересу», тобто на перший план виступають особисті стосунки, почуття, звички та побут письменника. Будучи фактологічно достовірною, як цього вимагають норми бібліографічного жанру, книга Я. Парандовського, однак, написана настільки талановито та наділена такими художніми властивостями, що при прочитанні сприймається скоріше як художній твір, в основу якого покладені події життя О. Уайльда, ніж як традиційна біографія. Думку про те, що життя письменника є достатньо яскравим, щоб стати основою для художнього твору, висловив ще Макс Бірбом, сучасник О. Уайльда: «Какую тревожно-яркую жизнь ведет Оскар – она так полна необычайных происшествий. Вот удача для мемуаристов грядущего века!» [3, с. 7]. Сучасні дослідники повністю розділяють цю точку зору. Зокрема, Ю. Ушакова пише: «События его жизни могли бы послужить блестящей основой для романа. Здесь было все: головокружительный взлет и столь же головокружительное падение, богатство и нищета, привязанность к женщине и всепоглощающая страсть к мужчине» [12, с. 223].

Однак, процес трансформації образу О. Уайльда продовжується, і в творах останніх років на перший план виступає вже не життя письменника, сповнене яскравих та драматичних подій, а він сам, як уособлення певних якостей – витонченого смаку, тонкого гумору, високого інтелекту тощо. З появою книг Дж. Брандрета «Оскар Уайльд и смерть, не стоящая внимания» [3] та К. Макклірі «Алхимия убийства», Оскар Уайльд стає персонажем надзвичайно популярного в наш час детективного жанру.

Сьогодні О. Уайльда можна справедливо віднести до числа «культових героїв» сучасності: про письменника знято художній фільм під назвою «Уайльд» («Wilde», 1997), схвалений кінокритиками та популярний у глядачів, його образ продовжує жити на сторінках художніх творів сучасних авторів та навіть використовується у виробництві деяких товарів. Так, в асортименті інтернет-магазинів можна знайти футболки з зображенням О. Уайльда та цитатами з його творів, гральні й гадальні карти, оформлені з використанням портрета письменника, та навіть паперові й пластикові ляльки, що відтворюють образ вождя англійських естетів. Існують фан-клуби О. Уайльда, учасники яких захоплюються особистістю письменника, відзначають річницю його народження й смерті та збирають будь-яку інформацію, пов'язану з його іменем: бібліографічні матеріали, фотографії, різноманітні об'єкти так званого «фан-арту» – літературні та інші художні твори, пов'язані з особою письменника, створені його прихильниками.

Підводячи підсумок нашого дослідження, зазначимо, що сучасна рецепція особистості О. Уайльда в Росії та Україні відрізняється наступними характерними особливостями. По-перше, особистість письменника викликає більший інтерес у читачів, ніж його творчість. По-друге, незвичність та

епатажність образу, поведінки й уподобань О. Уайльда вже не викликають культурного шоку, а сприяють формуванню уявлень про письменника як про своєрідного революціонера в сферах моди, краси та сексуальних стосунків, бунтівника проти устоїв вікторіанського суспільства, борця за право людини на свободу творчого самовираження. Нарешті, образ О. Уайльда поступово трансформується масовою культурною свідомістю та перетворюється з видатної особистості свого часу на «культового героя» сучасності.

Бібліографічні посилання

1. Бантышева А. Оскар Уайльд – портрет из глубины // Большая игра. – 2003. – № 10. – С. 62–64.
2. Боришполец Е. Оскар как награда – Оскар Уайльд // Пассаж. – 2007. – № 6. – С. 134–137.
3. Брандрет Дж. Оскар Уайльд и смерть, не стоящая внимания / Джайлз Брандрет ; [перевод с англ. И. М. Бессмертной]. – М. : Книжный клуб 36.6, 2008. – 352 с.
4. Бузукашвили И. Оскар Уайльд // Человек без границ. – 2009. – № 1. – С. 36–40.
5. Дарк О. Диалог детей лжи // Огонек. – 1995. – № 41. – С. 73.
6. Зверев А. Уайльд: «Наслаждение стихийностью» // Новое литературное обозрение. – М., 2000. – № 46. – С. 373–378.
7. Зиник З. Возвращение в Дублин // Иностранная литература. – 1996. – № 4. – С. 211–224.
8. Измайлов И. Пленник красоты // Вокруг света. – 2006. – № 6. – С. 187–194.
9. Луков Вл. А. Феномен Уайльда: тезаурусный анализ: научн. монография [Электронный ресурс] / Вл. А. Луков, Н. В. Соломатина. – М., 2007. – Режим доступа: http://www.mosgu.ru/nauchnaya/publications/monographs/Lukov&Solomatina_Wilde/.
10. Немировский А. Кумир отверженных // Натали. – 2006. – № 11. – С. 108–117.
11. Оскар Уайльд [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://megarotator.com/persona/49-oskar-uayld.html>.
12. Ушакова Ю. Оскар Уайльд: Падение // Караван историй. – 2001. – № 10. – С. 221–232.
13. Шохина В. Плотоядность морализаторов // Огонек. – 1995. – № 41. – С. 72.
14. Wilde Oskar. Phrases And Philosophies For The Use Of The Young [Electronic resource] / Oskar Wilde. – Available from: <http://www.kingkong.demon.co.uk/gsr/phrphil.htm>.

Надійшла до редколегії 26.04.12